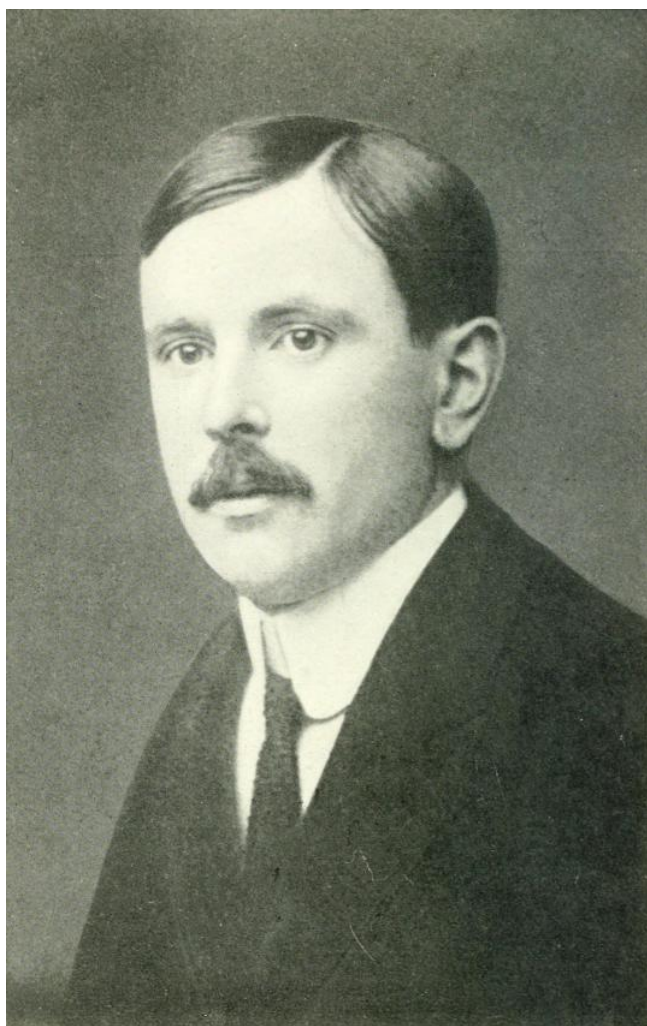

Seton-Watson, a „Vándorló Skót” magyarországi utazása 1906-ban ^[1]

Robert William Seton-Watson londoni, majd oxfordi történészprofesszor (1879–1951), vagy ahogy korai írásaiban használt írói neve alapján Közép-Európában ismertté vált, Scotus Viator, az angol nyelvterületen a 20. század első felében Magyarország, a Habsburg Monarchia és egész Délkelet-Európa egyik legalaposabb ismerőjének számított. Írói és szervezői tevékenységével, valamint szakértői kommentárjaival a trianoni békeszerződés talán legfontosabb szellemi előkészítőjévé, majd szívós védelmezőjévé vált.

Bevezető

Magyar részről (legalábbis 1945-ig) jórészt csak a felháborodás és a harag hangján írtak róla, a történelmi Magyarország sírásóját és a magyarság halálos ellenségét látták benne. Szomszédaink viszont a két világháború között lelkesen ünnepelték, díszdoktorságokkal, királyi és elnöki vendéglátásokkal halmozták el, emléktáblákat helyeztek el tiszteletére. Munkásságának elfogulatlan tanulmányozása valószínűleg a két szélsőség között jelölné ki helyét a térség historiográfiájában.[1] Míg Seton-Watsonnak a magyar politikát erősen bíráló magatartása viszonylag ismert, kevesen tudják, hogy az első világháború után milyen megoldásokat tartott szükségesnek a magyar és egyéb nemzeti kisebbségek jogos panaszainak orvoslása érdekében. Javasatai ma aktuálisabbak, mint valaha.[2]

Robert William Seton-Watson ^[2]

1905 novemberében Bécsbe érkezett egy 26 éves, Oxfordban modern történelemből diplomát szerzett, erősen vallásos érzelmű skót fiatalember, hogy könyvet írjon a Habsburg Birodalom történetéről. Családi háttéréből és a korból fakadóan a demokratikus szabadságjogok lelkes tisztelete, a szigorú erkölcsi elveket valló protestáns hit és a brit hazafiassággal jól megférő erős skót nemzeti érzés jellemezte. Ebből fakadt minden politikai és társadalmi igazságtalansággal szembeni fölháborodása. Osztotta azt a „konvencionális csodálatot”, amit az angol (és a skót, walesi, ír) nép többsége érzett *Kossuth Lajos* és nemzete iránt, a rokonszenvet átvitte a magyar Függetlenségi Pártra is, és az 1904–1906-os magyarországi politikai válság kellős közepén a magyar koalíció igazságának hitében érkezett Bécsbe. 1906. május elején egy sereg ajánlólevéllel Budapestre érkezve *Apponyi Albertet*[3] biztosította, hogy őt nem kell meggyőzni a magyar nemzeti követelések jogosságáról, csupán időszerűségükről. Az első kételyeket éppen a rangos magyar közéleti személyiségekkel (Apponyin kívül *Láng Lajos*, *Rákosi Jenő*, *Esterházy Sándor*)[4] folytatott beszélgetések ébresztették benne föl, ezeket azután erősítették a nagyszabedű sajtótól és az erdélyi román politikus-újságíró gárdától hallottak. A bécsi parlamenti könyvtárba visszaérkezve ezután már nem fogadta hitetlenkedve a szociáldemokratáknak a magyarok sovinizmusáról mondott szavait.[5] 1907 márciusát Észak-Magyarországon töltötte, főként a szlovákok helyzetének a tanulmányozásával. Benyomásait így foglalta össze egy magánlevélben: „*Magyarország egész politikai élete korrupció és rothadt, és a magyar hegemonia épülete lassan, de biztosan összeomlóban van.*”[6] Tapasztalatairól brit lapokban is beszámolt, ezekre fölfigyelt a magyar sajtó, de vita helyett a szerzőt támadták, a magyarelles bécsi körök fizetett úgynökének beállítva. Az ezen érhetően fölháborodott fiatal „igazságkereső” utazásai és beszélgetései alapján írta meg *Racial Problems in Hungary* című könyvét, a magyarországi nemzetiségi kérdés részletes, monografikus, de erősen polemikus földolgozását.[7] Ebben Magyarország történetének rövid (főként a szlovákokra koncentrált) áttekintése után igen részletesen tárgyalta a dualista korszak nemzetiségi politikáját, elsősorban az intézményes és az egyedi visszasságokon keresztül. A törvények, a statisztikai adatok, főként pedig több száz konkrét eset fölsorakoztatásával arra a megállapításra jutott, hogy „*a nem magyar nemzetiségek a civilizált Európában példa nélkül álló elnyomó*

politika áldozatai.[8] „Amit a magyar uralkodó osztályok képviselnek, az anatómát[9] jelent a mi országunk fövilágosodott politikusi számára, legyenek azok konzervatívok, liberálisok, munkáspártiak, vagy nacionalisták.”[10]

A brit publicista mindig hangoztatta, hogy ő nem a magyar nép ellensége, csak a fönnálló politikai rendszer ellenfele.[11] Tévedéseivel és vitathatatlanul fennálló magyar-, valamint zsidóellenes előítéleteivel együtt sok kérdésben igazra a skót írónak, nemcsak a sérelmek többségének megalapozottságában, de az értetlen és ellenséges magyar közhangulat ábrázolásában is. Már csak azért is hihetünk neki, mert az általa bírált jelenségek túlságosan ismerősek az I. világháború után a magyar nemzeti kisebbségekkel szemben – általában jóval súlyosabb formában – követett politikából. Seton-Watson 1914 előtt a Habsburg Monarchia föderatív átalakítását remélte, de a Szerbiának átadott osztrák–magyar hadüzenet pillanatától fogva a négyszáz éves birodalom elpusztításának fáradhatatlan élharcosává vált, aki vagyonát és egészségét sem kímélve küzdött azért, amit saját hazája, a kelet-közép-európai kis népek és az egész emberiség érdekében hitt. A világháború után már elismert történésznek számító tudós végeig kitarított a jelentős mértékben az ő határjavaslatai alapján létrejött trianoni békeszerződés területi rendelkezései mellett, noha az 1920-as években már érezte, hogy a Monarchia utódállamai nem olyan makulátlan demokraták, mint ő várta. Magyarországot a szomszéd államoknál jóval negatívabban ítélte meg, ez azonban nem gátolta meg abban, hogy meghallgassa az utódállamokban élő magyarok panaszait, és azok jó részét megalapozottnak találja, orvoslásukat javasolja az általa 1914 előtt megismert és fölkarolt vezetőknek. Nem hallgattak rá.

Dokumentum

Hazard zet forward – Veszélyes úton is csak előre![12]

Amiről azt hittem, hogy ez lesz a legfontosabb és leghasznosabb ajánlólevél [amivel az író Budapestre érkezett – J. G.], azzal semmire sem mentem. Kossuth Ferenc,[13] Apponyi társa a [magyar] Koalíció függetlenségi irányzatának vezetéseben, ágyban fekvő beteg volt, és budapesti tartózkodásunk alatt senkit sem tudott fogadni. Nem tartott azonban sokáig rájőnnöm, hogy Ferenc csupán egy név árnyéka, egy hiú, habozó és beteg ember. Mindenekelőtt az volt, amit egyik „önjelölt” barátom „figlio di Papa”-nak[14] nevezett.

Valójában ekkor már kezdtem rájőnni arra, ami az én munkámban az egyik legfontosabb volt, hogy egy adott politikai szituációban a legtöbbet nem a legfontosabb személytől lehet megtanulni, hanem egy sereg másodrangú figurától, akik sosem jelennek meg a színpadon, de éppen ezért a szélekről mindent jobban látnak. Ez természetesen nem érvényes a későbbi fázisokra: ha az emberek sikerül magát elfogadtatni, hogy vegyék komolyan, akkor mindenféle magán és nyilvános információs forrás fokozatosan megnyílik előtte. Hosszabb távon így megnyerheti azok bizalmát, akik az adott mozgalom élén állnak. Ezt sikerült elérnem 1908-ban Horvátországban, és a következő választási kampányok során Szlovákiában [sic!][15] és Erdélyben is.

Az első fajsúlyosabb magyar politikus, aki fogadott engem és beszélgetett velem, Láng Lajos volt, akkoriban a Budapesti Egyetem rektora. Kereskedelemügyi miniszter volt a Széll-kabinetben, az volt a híre, hogy tisztességes, de gyöngé kezű. Ez megmutatkozott parlamenti elnöki,[16] kevésbé sikeres működésében. Az európai gazdaság kérdéseire Magyarországon kevesen értenek úgy, mint ő. Nagy műve, a *Hundert Jahre Zoll politik* német kiadása azt mutatja, hogy felfogása a cobdeni és manchesteri iskolát követi.

A Dunához közeli gyönyörű lakásában Láng magát Deák és az idősebb Andrássy,[17] az 1867-es sikeres politika alkotmányos hagyománya rendíthetetlen csodálójának nevezte. A könyvtárában a kandalló fölött álló Andrássy gipsz mellszoborra mutatva elmondta, hogy 1905 szeptemberében, nem sokkal a koalíciós vezéreknek adott híres háromperces audiencia előtt,[18] Andrássy hasonló nevű fia[19] ugyanott ült, ahol most én, és megvitaták a politikai helyzetet. Andrássy kifejtette, hogy véleménye szerint a koronának még tovább kellene mennie, mint amit a Koalíció követel. Láng, a régi vágású liberális, csodálkozásának adott hangot, hogy Andrássy ilyet mond apja mellszobra előtt. Nem sokkal az eset után a túlfűtött kandalló miatt a mellszobor elrepedt. Láng reám bízta, hogy ez mit szimbolizált.

Véleménye szerint a korona nem tud és nem fog engedni a hadsereg vezényleti nyelve ügyében, de a koalíció sem mer engedni, még ha kész is lenne erre, mert hátulról nyomják a fiatalabb politikusok és saját pártjaik szélsőségei. Már eddig is több ízben visszaléptek, de kénytelenek engedni követők nyomásának. Láng szerint az igazi veszélyt az jelenti, ha maguk a magyarok is megosztanak, ha az nem következik be, akkor az általános választójog sem erősítené meg túlzottan a nemzetiségeket. Mindazonáltal – tette hozzá mintegy utólag – ha egy igazi magyar támogatja az általános választójogot, akkor a szívére hallgat az ész figyelmeztetése ellenére.

A [magyarországi] nemzetiségekkel kapcsolatban és általában a faj[20] kérdésben Láng álláspontja tanulságos volt és őszintének nevezhető. Kifejtette, hogy Magyarország egyetlen esélye, ha egy erősen centralizált államként marad fönn. Mindig ütközőállam volt két nagyhatalom között; a középkorban a Német–Római Birodalom és Bizánc, majd a törökök között, korunkban a németek és az oroszok között. Egyetértőleg idézett egy ismert történészt, aki szerint Magyarországnak az volt a szerencséje, miszerint túl nagy ahhoz, hogy egyetlen csata következtében pusztuljon el, ahogy Csehországgal történt, de túl kicsi ahhoz, hogy teljesen fölösszák, ahogy Lengyelországgal történt. Láng szilárdan hisz a magyarosítás politikájában, és annak sikerének kirívó példájaként utalt Soproni/Odenburgra, ahol két generációval ezelőtt a lakosságnak csak 5%-a volt magyar, míg ma 60% nyilvánítja magát magyarnak, és további 30% beszél magyarul, noha németnek tekint magát.[21] A németek magyarosodását magasabb kulturális színvonaluknak tulajdonította, de a szimpátián túlmenően az érdek a magyarosodást elkerülhetetlenné teszi. Magyar nyelvtudás nélkül ma Magyarországon senki sem lehet sikeres. Még a házi cselédek számára is hátrány, ha nem tudnak magyarul, a kereskedők számára pedig a magyar nyelv ismerete létfontosságú. Miközben a teljes népességnek csak 50%-a magyar, a városi lakosságnak 80%-a. A magyar elem folyamatosan erősödik, annak ellenére, hogy 1818-ban [elírás, valójában 1848-ban – J. G.] a jobbágyok példa nélküli felszabadításával a privilégiumok megszűntek. Ha a magyarok sikeresen túlélték egy ekkora engedményt, akkor az általános választójog bevezetését is túl fogják élni.

Ami a románokat illeti, ők nagyon elmaradottak, mondta, de mégis jóval magasabb szinten állnak, mint a Román Királyságban élő rokonaik. Noha a magyarországi román iskolák gyengébbek, mint a magyarok, de jóval jobbak, mint az [Ö]királyságbeliek. Hirtelen áttérve a szlovákokra, olyan meglepő teóriákkal állt elő, hogy azokat még újonc voltam ellenére sem voltam kész lenyelni. Azt állította, hogy a szlovákok két nagyban különböző részből tevődnek össze, a keleti Galiciából származik, és a kettő nem érti egymást. E tény nem ismerete vagy eltitkolása magyarázza, hogy a magyarok nem tanítják a szlovákoknak a saját nyelvüket.[22]

Eme számomra nyújtott bevezető lecke egyik legtöbbet eláruló tanulsága az Ausztriával fennálló alapvető különbség volt, és pedig az, hogy ott decentralizáló tendencia látható, Magyarországot viszont, ahogy a középkorból oly későn, 1848-ban kiszabadult, egyre jobban központosító irányt vett föl. Ezzel kapcsolatban Láng visszatért arra a tényre, hogy miközben Magyarországon a városok elmagyarosodnak, Ausztriában nem „germanizálódnak.” Amikor megkérdeztem, eléggé lazán fogalmazva, hogy mit vár a magyarosítás jelenlegi politikájától, kicsúszott a száján egy nem bölcs, de nagyon jellemző mondat: „Mindaddig folytatjuk ezt, amíg el nem tűnik az utolsó szlovák.”

A másik értékes ajánlólevél, amivel Magyarországra érkeztem, Steedtől[23] Marczali Henrikhez,[24] Magyarország legkitűnőbb élő történészéhez szólt. Ő is zsidó, mint Ausztria első számú történésze, Dr. Friedjung[25] Marczali kollégái többségénél sokkal inkább a történelmi háttér figyelembevételével vizsgálja a politikát. Őszintén elismerte, hogy az ifjabb Andrássy letért azokról az elvektől, amelyekben nevelkedett. Ő maga azonban szilárdan kitart a régi Szabadelvű Párt mellett, és élesen ellenzi Magyarországot és Ausztriát pénzügyi rendszerének szétválasztását. Nem tartja sokra a Koalíciót, és igen szigorúan ítéli meg az olyan minisztereket, mint Polónyi,[26] aki „sosem mond igazat.” Noha elismerte, hogy történnek visszaélések a nemzetiségi politikában, de amellett érvelt, hogy a nem-magyarok asszimilációja az állam javát szolgálja. A szlovákokról és románokról visszafogottan szólt, de szenvedélyes megvetéssel, ha nem is gyűlölettel beszélt a szerbekről, akiket dekadensnek és fél-barbárnak nevezett, akikben megvannak a civilizáció hibái, annak erőnyei nélkül. Ellenzi a horvát autonómia növelését, mert a horvátokban nem lehet bízni: ma a magyarok nyakába borulhatnak, de két hónap múlva a legelszántabb ellenségeik lehetnek. Szerinte egy kis csoport szocialistától eltékvélve, akiket önhibájuk miatt nem lehet komolyan venni, egyetlen magyar sem kívánja az általános választójogot. Mind a szív, mind a fő ellenzi azt.

A többi budapesti beszélgetésemről nem készítettem pontos feljegyzést. Egész budapesti tartózkodásom a nézeteimet megváltoztató hatású volt, ami nem is meglepő, hiszen egy teljesen új világban találtam magam. A fő problémák kívülről nyugati jellegűek voltak, de alaposabb vizsgálat után teljesen ismeretlennek bizonyultak. Helyes volt a döntésem, hogy egy nyolchetes vizsgálati körútra van szükségem ahhoz, hogy legalább egy vázlatos képet alkothassak. Azt is jól megérezttem, hogy a magyar nyelv ismerete elengedhetetlen.

Szlovák intermezzo

Néhány Budapesten töltött hét után, miközben a Koalíció kormánya kézbe vette a gyeplőket és nyeregbe szállt, egy sor kisebb kirándulást tettünk, abban a reményben, hogy a különböző nem-magyar nemzetiségekről alapos első benyomásokat szerzünk.[27] Utóbbiak a politikai válság napjaiban még a korábbiánál is jobban háttérbe szorultak, de a jelek szerint ébredtek a hosszú bűnűtségéből.

Első választásunk Szlovákiára esett. Be kell vallanom, hogy ezt elsősorban az a vágyam diktálta, hogy lássam a híres Tátrát, és még a szezonkezdet előtt néhány napot a Csorba-tónál töltsék. (*Strebski Plešo* néven ez – jóval hamarabb, mint bárki álmodta – a szlovák turizmus gyöngyszeme lett.) Be kell vallanom, hogy elhittem Láng professzornak és másoknak az állítását, miszerint a román és a szerb, vagy akár a német helyzettel ellentétben, a szlovák kérdésnek nem volt politikai jelentősége és egyre inkább a háttérbe szorult.

Kelet-Szlovákia legnagyobb városában, Kassán (Košice)[28] első kapcsolatomban Esterházy professzor volt, aki a premontrei rend magyar gimnáziumában volt tanár, és akivel kezdettől fogva igen szívélyes volt a viszonyom. Ő és több kollégája készséggel kalauzolt, és megmutatta nekünk Magyarország legszebb katedrálisát. Nemrég ez [a Dóm – J. G.] a politikában is előtérbe került annak a mozgalomnak következtében, hogy hozzák ide Rákóczy Ferencnek, annak a lázadó vezérnek a maradványait, aki 1711-ben [sic! – helyesen 1707-ben – J. G.] detronizálta a Habsburgokat, és száműzetésben, Rodostóban halt meg, a szultán védelme alatt.[29] Elvitték a nagy premontrei apátság, a jászói prépostjához is, aki a leghatározottabban invitált bennünket, hogy legyünk a Rend vendégei. Amikor kiderült, hogy személyesen nem tud bennünket vendégül látni a számunkra egyetlen lehetséges napon, a perjel gondjaira bízott, aki elhalmozott kedvességeivel. Ez volt az első alkalom, hogy találkoztam egy főpappal, ők annyira jellegzetes maradványai voltak annak a szinte királyi pompának és gazdagságnak, ami Magyarországon, sőt az összes Habsburg-tartományban jellemezte a katolikus egyházat.[30] A premontreiek jellegzetes öltözéke a selyemből [valójában gyapjúból – J. G.] készült, sarkig érő fehér reverenda, amit nagy barna gombok rögzítettek, és a barna berét egészíti ki.

Az Esterházyval és barátaival folytatott beszélgetéseim alapján nem maradt kétségem afelől – és ezt a későbbi fejlemények is megerősítették, hogy Košice volt a magyarországi városok magyarosításának a legsikeresebb példája, Kolozsvárt is beleértve. Mindössze két évtizeddel a látogatásom előtt Košicének még jelentős német és szlovák kisebbsége volt, de a magyarok aránya a zsidó kereskedők és boltosok révén egyre nőtt a másik kettő rovására.[31] Erről még szólni fogok, amikor eljutok arra a felismerésre, hogy a szlovák „kérdés” nemhogy elhanyagolható lenne, hanem egyre inkább az egész magyarországi helyzet egyik kulcsa. Esterházy biztosított arról, hogy a magyar hazafiak nem akarják a más nemzetiségűeket megfosztani nemzetiségüktől és nyelvüktől, de őszintén elismerte, hogy teljes elmagyarosításuk kétségkívül Magyarország javát szolgálná. Az erős, egységes nemzeti állam létfontosságú cél, annál is inkább, mivel a végső cél a teljes függetlenség. Ismételten nagy hangsúlyt fektetett a magyar állampolgárság különleges jellegére, hogy ezer éve él abban az ország összes többi népe, anélkül, hogy akár a legkisebb mértékben módosította volna a magyar alkotmányt és az intézményeket. Ugyancsak Esterházytól értesültem először a kivándorlás problémájáról, ami a '80-as évektől egyre aggasztóbb jeleket öltött. A szlovákokra úgy hat, hogy a keleti megyékből származó parasztok lehetőséget kapnak jelentős összeget megtakarítani dollár-bérükből, megérinti őket az amerikai kultúra, és az óhazában szép földbirtokot tudnak vásárolni. Ezzel egyidejűleg, részben mint ok, részben következmény, végleg eltűnik a régi „dzsentri” osztály, amely a XVIII. század végén még döntő arányban szlovák volt, de a XIX. század közepén azonosítani kezdte magát azzal az osztállyal, amely mindig magyar volt.[32]

Budapest után először Debrecenbe látogattunk, ezt a 100 000 lakosú várost a kálvinista Rómának szokták nevezni. A város jómódúnak látszott, kikövezett utak, pompás lovak, és minden utcában és téren akácfák, de nyilvánvalóan nem a városnézők kedvence, mert a legtöbb ház kevesebb mint száz éves, a nagy kálvinista templom pedig, ahol Kossuth letaszította a trónról a Habsburgokat, jellegtelenségben és formahiányban minden általam látott templomtal ver. Kétem, hogy egész Skóciában lenne még egy ilyen nagy és ronda templom.

Első látogatásom olyan volt, mint ugrás a mély vízbe: a reám zúdított nézeteket és véleményeket olyan szenvedély és lelkesültség jellemezte, amihez hasonlóval Budapesten vagy Bécsben nem találkozok az ember. A legtöbb időt a Jogakadémia két tanárával töltöttem. Öreg[33] és Haendel[34] is a győztes koalíció híve volt. Az egyik a „szörnyű” Szabadelví Pártól beszélt, hogyan működött vesztegetéssel egy generáción át, vastagabb pénztárcájával tartva távol az ellenzéket. A másik nyíltan kifejezte Ferenc Józseffel szembeni bizalmatlanságát és nemtetszését, aki nem tartotta meg a szavát, és félt, hogy vissza szeretne térni „*revenir a ses premier amours*” [azaz első szerelméhez – J. G.], az '50-es évek abszolutizmusához. Számunkra, mondta egyikük, a „*Gott er halte*”, Haydn híres Habsburg-himnusza, utálni való. Érdemes hozzátennem, hogy a forradalmi háború [azaz a szabadságharc – J. G.] számos emléktárgya között, amit a Kollégium könyvtárában nekem megmutattak, ott volt egy nyomtatott szatirikus magyar verseskötet, amely kétségbe vonta, hogy Ferenc József a törvényes apjától származna. Ellentétben annyi magyar várossal, Debrecen legtehetősebb polgárai valódi magyarok és nem zsidók voltak. Két barátom megnyugtatóan, hogy [a zsidókat] az őket megillető helyen tartják, de nagyobb a befolyásuk, mint ami őket megilleti, és létezik jelentős rejtett antiszemitizmus, amit a politikába beleszóló zsidók váltanak ki. Barátaim [politikai] álláspontja hasonlított a brit Unionista Pártéra:[35] mostanáig Andrásy követői voltak, de számukra úgy tűnik, hogy ő most győnge és opportunista, aki nem képes apja politikáját megőrizni. Most, hogy az ország félreérthetetlenül kifejezte akaratát, Andrásy nyilvánvaló módon azt hiszi, hogy az államférfi kötelessége meghajolni a közvélemény előtt, és vezeti azt az örvényben. Szerintük azonban ez csak rontani fog az állapotokon.

Öreg megpróbálta összevetni Angliát és Magyarországot – nem túl sikeresen. „*A brit király névleg a hadsereg feje, de nem használhatná a katonákat a Parlament ellenére, ezzel szemben Magyarország királya arra használhatja a hadsereget, hogy lelje alattvalóit a pesti utcán, ha szakítás következne be a király és a nép között.*”[36] A tiszteket nagymértékben elnémetesítették, mindenesetre első volt számukra a [Habsburg]-dinasztia, és csak utána következett az ország. Mindketten őszintén elismerték, hogy a magyar vezényleti nyelv követelése csak az első lépés a teljes különválás felé.

[...][37]

Fordította: Jeszenszky Géza

[1] JESZENSZKY GÉZA: A „Vándorló Skót” és Magyarország. *História*, 1982. 4–5. sz. 26–28.; *Magyarok a Kárpát-medencében*. 2. kiadás. Pallas, Budapest, 1989, 207–210.; Uő: Seton-Watson és a „magyarellenesség”. *História*, 1987. 1. sz. 20–21.

[2] JESZENSZKY GÉZA: A „Vándorló Skót” két arca. In: *Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára*. Szerk. Geceányi Lajos – Izsák Lajos. ELTE Eötvös Kiadó – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2011, 611–620.

[3] Apponyi Albert (1846–1933): politikus, 1906–1910 és 1917–1918 között vallás- és közoktatásügyi miniszter. A Magyar Tudományos Akadémia tagja. Az első világháborút lezáró párizsi békekonferencián a magyar béke delegáció elnöke.

[4] Láng Lajos (1849–1918): iparoscsaládból származott. 1883-tól a statisztika nyilvános rendes tanára a Pázmány Péter Tudományegyetemen, 1905–1906-ban az egyetem rektora. A Szabadelví, majd a Nemzeti Munkapárt tagja; Rákosi Jenő (1842–1929): író, újságíró, színházigazgató, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja; Esterházy Sándor (1863–1907): a kassai jogakadémia tanára, majd 1906-tól igazgatója.

[5] JESZENSZKY GÉZA: *Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918)*. 2. kiadás. Magyar Szemle Kiadó, Budapest, 1994, 196., 221–229.

[6] Seton-Watson Miss Lorimemek, 1907. június 24. Seton-Watson, Hugh and Christopher Seton-Watson: *The Making of a New Europe: R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary*. London, Methuen, 1981, 52.

[7] Scotus Viator [R.W. Seton-Watson]: *Racial Problems in Hungary*. London, Archibald Constable & Co, 1908.

[8] Uo. 204.

[9] Azaz kiközösítést, kiátkozást.

[10] Uo. XIX–XX.

[11] JESZENSZKY GÉZA: Jászi Oszkár és R.W. Seton-Watson levelezése az első világháború előtti években. *Századok*, 111 (1977), 749–774.

[12] A normann–francia és az óangol keverékből álló szólás az Egyesült Államok Seton Hall University katolikus magánegyetemének a jelmondata. „*A kockázatok középette is bátran előre*” – így is fordítható. A visszaemlékezés az 1920-as években keletkezhetett, gyakran gondosan vezetett naplója szó szerinti idézésével. Az itt közölt írás néhány bekezdését idézi Hugh and Christopher Seton-Watson: i. m. 28–42. A közlemény eredetije az Union College London, School of Slavonic and East European Studies Könyvtárában archivumában található, közléséhez a néhai Hugh Seton-Watson professzor szíves volt hozzájárulni.

[13] Kossuth Ferenc (1841–1914): Kossuth Lajos idősebbik fia, politikus, 1906–1910 között kereskedelemügyi miniszter.

[14] Figlio di Papa (ol.) = apja fia, átvitt értelemben: elkényeztetett, félrenevelt fiatalember.

[15] Ez a szóhasználat is jelzi, hogy a szöveg a világháború után keletkezett. 1918 előtt Szlovákia mint fogalom nem létezett, a szóhasználat Felső-Magyarország, Felvidék volt, legfeljebb szlováklakta területről, szlovák vidékről volt szokás beszélni.

[16] Helyesen: Láng 1896 és 1898 között a Ház alelnöke volt.

[17] Andrassy Gyula (1823–1890): politikus, 1867–1971 között magyar miniszterelnök, 1871–1879 között közös külügyminiszter.

[18] Az 1905. januári választási győzelme után az ellenzékbeli alakult koalíció olyan feltételekhez, hadseregszervezési változásokhoz kötötte kormányalakítását, amelyeket az uralkodó nem fogadott el. 1905. szeptember 23-án Ferenc József fogadta az ötpárti koalíció vezetőit, és szertartásos merevséggel állva olvasta fel, hogy milyen feltételek teljesítése mellett adna nekik kormányalakítási megbízást. Az audienca öt percig tartott.

[19] Ifj. Andrassy Gyula (1860–1929): Andrassy Gyula miniszterelnök fia, politikus. 1894–1895: a király személye körüli miniszter, 1906–1910: magyar belügyminiszter, 1918: közös külügyminiszter.

[20] Korabeli szóhasználat, értsd: nemzetiségi.

[21] Sopron a török háborúk során vált magyarból német többségűvé. Megbízható nemzetiségi (anyanyelvi) statisztika szerint a lakosság összetétele: 1880 – magyar 4877, német 17 115, horvát 570; 1890 – magyar 8104, német 17 390, horvát 804; 1900 – magyar 13 540, német 17 924, horvát 946. Forrás: BENCSCS MIKLÓS, DRAGUTIN FELETÁR et al.: *Sopron, a kultúra és együttműködés városa*. Sopron, 2008, 70.

[22] Seton-Watson vagy félreértett valamit, vagy nem ismerte a három fő szlovák nyelvjárás közötti különbséget, és hogy a keleti („szlovják”) irányzat elutasította a csehszlovákizmust.

[23] Henry Wickham Steed (1871–1956): 1902 és 1913 között a *Times* állandó „ausztria-magyarországi” tudósítója. Lásd JESZENSZKY GÉZA: A történelmi Magyarország egyik sírásója: H. W. Steed. In: *Emlékirat és történelem*. A VII. Hungarológiai Kongresszus (Kolozsvár, Cluj-Napoca, 2011. augusztus 22–27.) azonos című paneljének anyaga. Szerk. Horváth Jenő és Pritz Pál. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2012. 18–34.

[24] Marczali Henrik (1856–1940): történész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

[25] Heinrich Friedjung (1851–1920): osztrák történész és publicista, 1873–1879 között a bécsi Kereskedelmi Akadémia tanára.

[26] Polónyi Géza (1848–1920): ügyvéd, politikus (Függetlenségi és 48-as Párt), 1906–1907-ben (lemondásáig) igazságügyi miniszter a koalíciós Wekerle-kormányban.

[27] Korai európai utazásain útítársa Miss Mary Lorimer volt, egy anyjával egykorú távoli rokon, aki egyfajta nevelőnő-házvezetőből vált a gyakorlati teendőikben kevésbé otthonos fiatalember útítársává.

[28] Seton-Watson ezt a formát használta.

[29] A szerző jegyzete: Rákóczy óriási birtokai között a legfontosabbak a Kárpátok előhegységeiben, Košicétől [sic!] északra voltak.

[30] Seton-Watson elkötelezett tagja volt a puritánságáról is nevezetes skót Presbiteriánus Egyháznak.

[31] Kassa nemzetiségi összetétele: 1880-ban a lakosok 39,5%-a szlovák anyanyelvűnek vallotta magát, 38,4% magyarnak, 16,2% pedig németnek. 1891-ben a lakosok 49,1%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek, 33,6% szlováknak, 13,5% pedig németnek. 1910-ben már a város lakosságának 75,4%-a magyar, 14,8% szlovák és 7,2% német: 44 211 lakosából 33 350 magyar, 6547 szlovák, 3189 német, 453 lengyel, 227 cseh és 210 ruszin. A két világháború között az etnikai arányok megfordultak, a többség szlováknak vallotta magát, 1941-ben újra magyar többségű lett a város. A 2001-es népszámlálás adatai alapján 236 093 lakosából 210 340 szlovák (89,1%), 8940 magyar (3,8%), 5055 cigány (2,1%), 2803 cseh (1,2%), 1279 ruszin, 1077 ukrán és 398 német volt. Népesége 2011-ben 240 688 fő, ebből 6382 magyar (2,65%). Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kassa> [3] Tehát a város maig terjedő története nem a magyarosítás részleges, hanem az elszlovákosítás teljes sikerét mutatja.

[32] Seton-Watson jellegzetes hibája, hogy a modern nemzettudatot visszavetíti a 19. század előtti viszonyokra. A többnyelvű, és *hungarus* tudatú felső-magyarországi nemességet semmiképp sem lehet szlováknak nevezni, származását tekintve pedig többségében a magyar etnikumból eredt. Ezt saját családom mellett nagyszámú felföldi köznemesi család története is illusztrálja. A 18–19. században Észak-Magyarországon a latin, a német és a magyar nyelv mellett voltak használatosak a szláv dialektusok.

[33] Öreg János (1838–1911): tanár, filozófiai, pedagógiai és jogi író.

[34] Haendel Vilmos (1874–1955?): debreceni jogakadémiai tanár. Fő műve: *A parlamentarismus* (1903). A II. világháború alatt a német szövetség híve lett, kiválva kollégái ellenszenvét.

[35] Unionista Párt: 1886-ban az Írországnak adandó önkormányzatot (*Home Rule*) ellenző liberálisok kiváltak Gladstone pártjából és Joseph Chamberlain vezetésével megalakították a Liberális Unionista Pártot. 1895 és 1905 között a Konzervatív Párttal együtt kormányozták az Egyesült Királyságot. 1912-ben e két párt egyesült Konzervatív és Unionista Párt néven, és ma is ez a brit Konzervatív Párt hivatalos neve.

[36] Az 1905. szeptember 15-én Budapesten lezajlott százezres munkástüntetés erőszak alkalmazása nélkül zajlott le. A „nemzeti ellenállást” hirdető koalíció ellen készült ugyan 1905 nyarán egy terv az ország katonai megszállására (*Kriegsfall „U”*), de az akcióra nem került sor, helyette Ferenc József újra kinevezte a Fejérváry-kormányt, az általános választójog bevezetésének a programjával. 1906 áprilisában a koalíció az udvarral kötött titkos megállapodás, követeléseit félretétele árán kormányt alakított.

[37] Az önéletrajzi töredék Seton-Watson nagyváradi és erdélyi útjával folytatódik, az erről készült önálló beszámoló egy külön közleményben jelenik meg.

Címkék:

[Habsburg Monarchia](#) [4]

[Nagy-Britannia](#) [5]

[nemzetiségi kérdés](#) [6]

[trianoni békeszerződés](#) [7]

Kiadás: 19. évfolyam (2019) 1. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/seton-watson-a-vandorlo-skot-magyarorszag-utazasa-1906-ban>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/seton-watson-a-vandorlo-skot-magyarorszag-utazasa-1906-ban>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/robert_william_seton-watson_0.jpg

[3] <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kassa>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/habsburg-monarchia>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nagy-britannia>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemzetisegi-kerdes>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/trianoni-bekeszerzodes>